

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДІ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ (ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

Актуальність дослідження проблеми формування підприємницьких здібностей сучасної молоді обумовлена, насамперед, необхідністю чіткого бачення й розуміння загального вигляду, характеру, духовних орієнтацій, інтересів і потреб найбільш організованої і прогресивної частини людства – молоді, якій належить майбутнє. Відомо, що кожна нова епоха формує свої виклики щодо життєвого процесу загалом, задає параметри формування молоді людини як її суб'єкта. Не є винятком і молодь, на якій безпосередньо позначаються сучасні суспільні трансформації, що обумовлюють їх соціалізацію у відповідності з духом епохи, головними експектаціями суспільства щодо соціального вигляду особистості, яка входить в життя. В сучасній літературі прийнято розрізняти дві групи чинників, що безпосередньо впливають на процеси соціалізації сучасної молоді: 1) внутрішні чинники – становлення та розвиток України як незалежної держави, формування у відповідності з цим процесом нових економічних, політичних і соціокультурних реалій; 2) зовнішні чинники, серед яких найбільш значимими є глобалізація та інформаційна революція. Варто мати на увазі, що ці чинники взаємодіють, доповнюють один одного, що також відображається на духовному, психологічному, культурному і т.п. вигляді особистості, в тому числі і молоді. Головна магістраль взаємодії проходить по лінії загальносвітових змін, домінують серед яких є становлення ринкових відносин і загальна демократизація суспільних процесів. Зміна духовного вигляду молоді під їх безпосереднім впливом є предметом першочергової уваги. Будь-яке дослідження, присвячене означеній тематиці, виявляється актуальним і практично значимим. Особливий інтерес і соціальну значимість представляють дослідження змін в соціальному вигляді сучасної молоді під впливом ринкових трансформацій. І це зрозуміло. Ринок – це така система соціально-економічних умов, яка створює й обумовлює можливості для тотального розвитку товарних відносин, втягує в них практично кожену людину, обумовлює формування в ній відповідних якостей. Оскільки сутність цих відносин розгортається у площині товарного обміну, то головними якостями особистості, що формується, стають підприємницькі здібності, а людина, яка входить в систему ринкових відносин, цілком закономірно постає як людина економічна, підприємлива, дієздатна. **Мета дослідження** полягає у філософському аналізі процесу формування підприємницьких здібностей сучасної молоді як соціального завдання, що актуалізується в трансформаційний період життєдіяльності українського суспільства, зокрема в контексті становлення та розвитку в Україні ринкових відносин. Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних дослідницьких завдань: визначення змісту та логіко-гносеологічного навантаження основного й опорного поняття «підприємницькі здібності особистості»; аналіз причин та чинників актуалізації проблеми формування підприємницьких здібностей у молоді та студентів; вивчення особливостей формування підприємницьких здібностей молоді в процесі навчання; виявлення та аналіз ролі та значення виробничої практики у формуванні підприємницьких здібностей студентської молоді; аналіз позанавчальних можливостей закладів освіти у формуванні підприємницьких здібностей сучасної молоді. **Об'єктом дослідження** є підприємництво як соціальний феномен, що утворюється в системі ринкових відносин. **Предметом дослідження** є формування підприємницьких здібностей у сучасної молоді в українському трансформаційному суспільстві. Взаємопов'язаність феномену підприємництва з ціннісно-смысловими характеристиками соціокультурного простору сучасної цивілізації особливо актуалізує концептуально-теоретичне дослідження процесу формування, становлення та розвитку світогляду та моралі сучасного українського підприємця [6, с. 31]. Філософія, світогляд та мораль сучасного підприємця водночас є складовими загальнокультурного простору сучасного економічно-соціального розвитку будь-якого суспільства [7, с.41]. Необхідно підкреслити, що будь-яка підприємницька, бізнесова активність завжди була пов'язана з моральними та світоглядними орієнтирами, адже являє собою один з найактивніших видів соціальної дії та особистісної самореалізації. Водночас, сучасне підприємництво відрізняється від подібної діяльності минулих століть саме тим, що прагне не вступати у суперечності із загальноприйнятими морально-етичними настановами, а навпаки інноваційно їх використовувати або ж, навіть, визначати тенденції морального самовияву сучасної людини. Важливим є й те, що сучасний підприємець є одним з найактивніших суб'єктів формування, становлення і захисту демократичних елементів громадянського світогляду [11, с. 101 – 102]. Вхід України у вир глобального економічного життя наприкінці минулого століття, а також намагання нашої країни перетворитися на активного суб'єкта міжнародних економічних відносин – на початку теперішнього, ставить перед нашими громадянами, особливо молоддю, завдання адаптації до нових соціально-економічних реалій. Поки що наше суспільство далеке від його виконання. Сьогодні, в умовах становлення та розвитку економіки знань, ключовою характеристикою людини як елемента ринкових відносин, що розвиваються, є здатність до постійного саморозвитку, інноваційної зміни дійсності, пошуку та реалізації новітніх методів соціально-економічної, підприємницької, управлінської, комерційної активності. «Зміна змісту праці із репродуктивної, характерної для індустріальної, ресурснозалежної економіки, на творчу працю, що домінує у знаннєвій економіці, – основна тенденція нових соціальних відносин, які безпосередньо визначають роль і місце людини у новій економіці. Саме людина виступає рушійною силою розвитку суспільного виробництва за рахунок накопичення і використання продуктивних сил і знань, проте така діяльність завжди спрямована всередину суб'єкта, передбачає зміну, перетворення внутрішнього світу людини. При цьому матеріальний прогрес, зрозуміло залишається необхідною умовою формування нового господарського порядку, проте новою сутнісною умовою є зміна ціннісних орієнтирів людини. Формується ситуація, в якій головним прагненням особистості стає розвиток і вдосконалення її внутрішнього потенціалу» [9, с. 139]. Розглядаючи економічну сутність людини ринкових відносин, необхідно зупинитися на визначенні ключових морально-етичних особливостей, що характеризують суб'єкта активної, творчо-інноваційної підприємницької діяльності. «Основними моральними критеріями сучасної підприємницької діяльності в умовах сучасної економічної кризи ми вважаємо наступні: культура ділової поведінки на ринку, професіоналізм, справедливість, довіра, завоювання репутації чесного, компетентного та порядного партнера, гідна конкуренція, найбільш надійний партнер той, який теж матиме зиск від угоди, дотримання чинних законів, об'єднання з однодумцями, які поділяють дані принципи» [10, с. 170]. Економічна культура людини, в тому числі підприємця, формується в рамках всього різноманіття соціальних відносин, а, отже, не може не містити колективістського, осуспільненого компоненту. «Особливість феноменів економічної культури в тому, що цінності, норми, потреби й ін. – застосовуються до всього, що оточує людину: цінністю може бути родина, споріднення, знайомство, заняття, професія, посада, влада, дохід, освіта, місце проживання, житло – тобто все, що складає «світ людини». Завдяки цьому реально економічна культура виявляється немовби «вмонтованою» у тканину суспільних відносин, причому в процесі їхнього формування вона бере дуже активну участь» [3, с. 232]. Вивчаючи світогляд, філософію, мораль сучасного підприємця, необхідно звернутися до соціально-філософського аналізу його інтересів, потреб та захопленнь як економічної людини, яка формує своє буттєве середовище в рамках ринково-економічного простору. В цьому аспекті важливо зазначити, що вузько економічні, комерційні інтереси і потреби обов'язково доповнюються особистісно значимими, духовно орієнтованими, індивідуально задовольняючими. «В умовах господарського розвитку, адекватного новій економіці, особливого значення набувають якісні характеристики не лише людини-працівника (такі як компетентність, тобто знання, навички, досвід, кваліфікація; здатність до неперервної освіти, самоосвіти; інтелект; інноваційність; креативність), але й людини-особистості – це порядність, чесність, відповідальність, комунікабельність, довіра, колективізм, здатність до співробітництва тощо» [9, с. 140]. Особита культура бізнесмена направляє його діяльність в русло загальнолюдського процесу духовного розвитку і гуманізує виробничі відносини. Культура бізнесу поєднує прагматичний та гуманістичний аспекти людської діяльності. Висока культура бізнесмена приводить до виразного усвідомлення своєї творчої ролі в професійній справі та соціокультурного значення своєї діяльності для прогресивного розвитку суспільства» [4, с. 201]. Таким чином, діловитість, ініціативність, творчість, креативність як продовження онтологічних основ світогляду, філософії і моралі сучасного підприємця є необхідними характеристиками формування ключової ролі ділової людини, людини економічної нової формації в соціокультурному просторі сучасної цивілізації. Особливо важливо усвідомлювати це представникам підприємницьких прошарків сучасної України, яка всьляком намагається позбутися негативних наслідків тривалого перебування в світоглядно-ціннісному полі тоталітарної держави, а також виробити національно орієнтовані та цивілізаційно-адекватні принципи соціального функціонування, в тому числі в підприємницькій сфері. В будь-якій сфері соціокультурної активності людини ініціатива, творчість, інновація в обов'язковому порядку тягнуть за собою відповідальність як світоглядноціннісний фундамент прояву особистісної буттєвості. Не є виключенням в цьому аспекті і підприємництво. «Оскільки в ХХІ ст. у світі утверджується гуманістична парадигма, то питання відповідальності також набувають особливої ваги. Підвищення відповідальності в сфері підприємництва має поєднуватися із зростанням самосвідомості суб'єктів підприємництва, ефективною законодавчою базою та реальним здійсненням свободи вибору. Крім юридичної відповідності, сьогодні особливо актуальним стає соціальна відповідальність, яка пов'язана з категоріями моралі та етики бізнесу» [2, с. 191]. Для того, щоб і в українських підприємців формувалися такі характерні для сучасної економічної людини риси, як ініціативність, креативність, діловитість, відповідальність, творчість, особистісна зацікавленість тощо, необхідно створювати систему зрощення людського капіталу засобами освіти, культури, виховання. Від розвиненості таких соціальних підсистем, як освітня, культурна, виховна, безпосередньо залежить суспільно-формувальна здатність соціуму до виховання підприємницької культури економічної людини сучасного типу, що є нагальною необхідністю для трансформаційних суспільств, які випереджальними темпами намагаються формувати ринкову економічну систему, притаманну розвинутим західним країнам. «Під професійною культурою підприємця необхідно розуміти соціальне явище, що відображає ступінь оволодіння професійною групою підприємців, її представниками практикологічними та ментальними

алгоритмами розширеного відтворення приватного капіталу в будь-якій сфері матеріального та духовного виробництва» [5, с. 15]. В усі історичні часи підприємництво, ділова активність тим чи іншим чином були пов'язані з народною культурою, побутом, фольклором, тощо. Багато десятиліть свідомого тоталітарного знищення національнокультурних українських здатностей до підприємливості і діловитості не пройшли дарма, і сьогодні перед культурно-освітньою спільнотою України постає завдання відродження національних соціокультурних підґрунть економічної людини народно-національного морального типу. «Сутнісне начало підприємництва безпосередньо пов'язане з моральними цінностями, виробленими культурою народу. Воно опосередковує мотивацію та соціальну спрямованість цього виду трудової діяльності. Моральні цінності та їхня перевага в різних народів не збігаються. До того ж при виробленні духу підприємництва в шкалу цінностей можуть вноситися корективи, що й відбувалося при становленні капіталізму. Усе це унеможливило успішну приживлюваність запозичень, далеких національній культурі: вони набувають спотворених форм» [12, с. 87]. При тому, що в глибинах української національної свідомості вкорінені ефективні властивості та механізми виховання сучасної економічної людини. «Особливостями українського господарського менталітету дослідники також називають завзятість у праці, розвинуті приватновласницькі інстинкти, толерантність та відкритість до засвоєння чужого досвіду» [1, с. 11]. Посткомуністична Україна, на жаль, в соціально-феноменологічному плані є носієм і багатьох негативних економічно-свідомих феноменів. Саме підприємницький прощарок в будь-якому демократичному суспільстві несе основний потенціал його національно-креативного та перетворювально-інноваційного розвитку. «На сучасне підприємництво покладаються надії і як на механізм, що регулює соціальну взаємодію з позиції орієнтації на гуманістичні цінності. Духовно-практичний потенціал суб'єкта підприємництва містить творчо-інноваційний актив, сполучений із зусиллями волі й знань у сфері організації й управління, які сукупно спрямовані на самовдосконалення й самозбереження» [8, с. 272]. **Висновок.** Основною рушійною силою розвитку ринкової економіки є підприємницька діяльність, котра особливо активізується в умовах наявності конкурентного середовища. Основними напрямками формування особистісної готовності сучасної молоді до підприємництва вважають такі: 1) підготовка сучасної молоді до підприємництва повинна відбуватись в умовах інтегрованого змісту навчання й активних форм організації його засвоєння. Йдеться про інтегрований навчальний предмет – економічну психологію; 2) освіта зобов'язана готувати молодь до праці не лише з усвідомленням її необхідності, а й з почуттям задоволення від її духовних і матеріальних результатів. Тож формування почуттів духовного і матеріального задоволення від результатів праці є першоосовною підготовки учнів до оволодіння новою для них підприємницькою працею. Безпосереднє завдання формування підприємницьких здібностей молоді лежить на економічній освіті. Метою економічної освіти є така підготовка молоді, яка забезпечить їй достатній ступінь життєвої компетентності у сфері економічних відносин на рівні держави, родини та окремої людини. Основні завдання економічної освіти: у сфері навчання – засвоєння учнями систематизованих економічних знань, умінь і навичок економічної діяльності; вироблення економічної свідомості, світогляду, переконань; набуття умінь і навичок самостійного оволодіння й застосування економічних знань, аналізу та оцінки економічних явищ і процесів; у сфері самопізнання – осмислення свого індивідуального економічного потенціалу, формування стійких навичок свідомої економічної поведінки й мислення, позитивних особистих якостей, вироблення активної життєвої позиції; у сфері мотивації – розвиток пізнавального інтересу до проблем економіки, формування постійної потреби в економічних знаннях, прагнення до цивілізованого підприємництва, що повинно стати засобом соціального захисту, полегшити розв'язання проблеми зайнятості молоді, її адаптації до ринкових умов господарювання. Завдання економічної освіти полягає в перетворенні економічних знань молоді в економічне мислення, а далі – в економічну поведінку та економічну дисципліну як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Галушка З. І. Фактори формування економічної культури українського суспільства / З. І. Галушка // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Економічні науки. 2009 Випуск 1 (33). С. 11.
2. Захарчин Г. М. Розвиток підприємництва на основі синтезу культури і відповідальності. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. Збірник науково-технічних праць. 2011. Випуск 21.6 С. 191.
3. Лукашевич М. П. Соціологія економіки: Підручник. К.: Каравела, 2005. 288 с.
4. Маслов В. В. Бізнес як проблема культури. Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Збірник наукових праць. Серія «Філософські науки. К.: КУТЕП, 2010. Випуск 8. С. 201.
5. Модель И. М. Профессиональная культура предпринимателя. Социологические исследования. 1997. – № 10. С. 15.
6. Олексенко Р. И. Философия, мировоззрение и мораль современного предпринимателя как составная экономика-социального развития общества. Социосфера: науч.-метод. и теор. журнал. 2013. № 1. С. 31
7. Олексенко Р. І. Управління кадровими ресурсами підприємств у сучасних умовах господарювання. АгроСвіт. 2010. № 14. С. 41.
8. Проценко О. Підприємництво в системі ціннісних орієнтирів. Філософія освіти. 2010. № 1 – 2 (9). С. 272
9. Савицька Н. Л. Еволюція моделі людини в економічній теорії. Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 3, том 2. С. 139-140.
10. Сидоренко С. В. Підприємницька етика та шляхи її врегулювання. Культурологічний вісник: Науковотeorетичний щорічник Нижньої Наддніпряниці. Науковий журнал. 2009. Випуск 23. С. 170.
11. Сірий Є. В. Культура підприємництва в контексті його соціальної ролі. Український соціум. Соціологія. Економіка. Політика. 2005. № 2-3. С. 101 – 102.
12. Ушно І. М. Соціокультурне регулювання ділової активності: український контекст. Культура України. Збірник наукових праць. Харків: ХДАК, 2010. Випуск 30. С. 87.